

TARPTAUTINIŲ KORPORACIJŲ VAIDMUO IR ĮTAKA

Giedrė Svirbutaitė-Krutkienė

*Vilniaus kolegija,
Didlaukio g. 49, Vilnius*

Anotacija

Tarptautinė korporacijos yra įmonės, veikiančios daugiau nei vienoje šalyje. Jos valdo gamybos įmones arba teikia paslaugas mažiausiai dviejose valstybėse. Nemažą savo veiklos dalį tarptautinė korporacijos vykdo kitose valstybėse, todėl jos gali turėti įtakos kitų šalių ekonominei (taip pat ir socialinei ar politinei) aplinkai. Šiame straipsnyje nagrinėjami prieštaravimai, ar tarptautinių korporacijų veikla yra labiau padedanti, ar labiau kenkianti plėtrai. Šiam tikslui pasiekti pateikiamas trumpas tarptautinių korporacijų apibrėžimas ir raida bei ištirti keletas teigiamų ir neigiamų tarptautinių korporacijų veiklos padarinių.

Raktiniai žodžiai: tarptautinės korporacijos, tarptautinės bendrovės, daugianacionalinės įmonės, transnacionalinės korporacijos, ekonomika.

Įvadas

Tarptautinės korporacijos, daugeliu atžvilgių, yra galingiausios pasaulio ekonomikos veikėjos. Kasmet dešimtys tarptautinių korporacijų yra įtraukiamos į 100 didžiausių pasaulio ekonomikų sąrašą. Nemažą savo veiklos dalį tarptautinės korporacijos vykdo kitose šalyse. Todėl jos gali daryti įtaką kitų šalių ekonominei aplinkai. Tačiau verslo vystymas tarptautiniu mastu ne tik atveria daug naujų galimybių, tačiau ir kelia ir daug naujų iššūkių.

Didėjanti tarptautinių korporacijų svarba pasaulio ekonomikoje, politikos krypties formavime, tarptautinėje teisėje, tarptautinės prekybos politikos formavime ir įgyvendinime vis dažniau tampa diskusijų objektu tarp mokslininkų, praktikų ir net pačių korporacijų, Mokslinėje literatūroje dažnai išryškėja prieštaravimai – dalis autorių tarptautinių korporacijų veiklą ir jos sukuriamus padarinius vertina teigiamai, pabrėždami valstybėms tenkančią naudą, įprastai matuojama tiesioginėmis užsienio investicijomis, kurios sietino su našumo didėjimu, darbo vietų kūrimu, atlyginimų didėjimu, eksporto didėjimu ir kt. Kita dalis autorių tarptautines korporacijas vertina kaip dideles utilitarines įmones, nepaisančias atskirų šalių socialinės ir ekonominės gerovės bei turinčias įvairius mechanizmus (finansinius, lobizmo ir kt.), galinčius daryti didelį spaudimą siekiant paveikti nacionalines valstybes ir jų politinius bei ekonominius sprendimus, kad būtų patenkinti tarptautinių korporacijų reikalavimai. Tačiau situacija yra kur kas kompleksiškesnė ir kategoriškai teigti, jog tarptautinių korporacijų įtaka ir vien teigiama ar vien neigiama būtų klaidinga. Tokie kylantys prieštaravimai, susiję su tarptautinių korporacijų nauda ir (arba) žala pasaulio ekonomikai ir atskirų šalių ekonominei gerovei, įrodo poreikį ištirti tokią kontradikciją nuodugniau.

Atsižvelgiant į tai, šiame straipsnyje pateikiama kritinė tarptautinių korporacijų vaidmens ir įtakos analizė, nagrinėjami prieštaravimai, ar tarptautinės korporacijos sukuria daugiau naudos ir prisideda prie ekonominio, socialinio ir kt. vystymosi ar veikia daro žalą ir kuria neigiamus padarinius bei kliūtis ekonominei plėtrai. Straipsnio *tikslas* - išanalizuoti, kokia yra tarptautinių korporacijų įtaka ekonominei aplinkai. Tikslui pasiekti formuluojami tokie *uždaviniai*:

1. Apibrėžti tarptautinių korporacijų sampratą ir išanalizuoti jų raidą.
2. Išanalizuoti ir įvertinti galimą teigiamą tarptautinių korporacijų įtaką ekonominei aplinkai.
3. Išanalizuoti ir įvertinti galimą neigiamą tarptautinių korporacijų įtaką ekonominei aplinkai.

Taikyti *metodai*: mokslinės literatūros analizė ir sintezė, statistinių duomenų analizė, aprašomasis analitinis metodas.

Tarptautinių korporacijų raida ir samprata

Tarptautinė korporacija (angl. *multinational corporation*) – tarptautinėje aplinkoje, kelių valstybių teritorijoje veikianti didelė pramonės ir verslo organizacija, kuri įprastai yra valdoma iš vienos šalies, vadinamos namų šalimi (angl. *home*), o kitose valstybėse, vadinamose priimančiomis (angl. *host*), turi įvairias antrines įstaigas, gamyklas ir pan. Tarptautinės bendrovės būna skirtingų tipų, pavyzdžiui, pramoninės (gaminančios prekes ir parduodančios įvairiose šalyje, pavyzdžiui, automobilius, elektroniką), finansinės (bankai), paslaugų (oro linijos, telefono paslaugos) ir kt. Teigiama, kad bendrovę galima laikyti tarptautine korporacija kuomet ji 25 proc. ir daugiau savo pajamų gauna iš už savo šalies ribų vykdomų operacijų.

Tarptautinių korporacijų terminas pirmą kartą paminėtas 1960 m. Tuomet tarptautinės korporacijos buvo apibrėžiamos kaip subjektai, turintys namų šalį, tačiau veikiantys ir gyvenantys pagal kitos valstybės teisę (Ajayi, 2013). Tarptautines korporacijas apibrėžė du pagrindiniai bruožai – jų veiklos apėmė daugiau nei vieną valstybę ir jos buvo atsakingos už didžiąją tiesioginių užsienio investicijų dalį. Kai kurių mokslininkų teigimu, netgi tamplierių religinio riterių ordino veikloje (įsteigta dar 1119 - 1120 m., egzistavo apie du šimtmečius) galima išvelgti tam tikrų tarptautinėms korporacijoms būdingų bruožų užuomazgų. Tačiau pirmosiomis tarptautinėmis korporacijomis laikomos 1600 m. įsteigta Britų Rytų Indijos bendrovė (likviduota 1873 m.) ir vėliau 1602 m. įsteigta Olandų (Nyderlandų) Rytų Indijos bendrovė (žlugo 1789 m.) (Jones, 2005). Nors šios prekybos įmonės traktuojamos pirmosiomis daugianacionalinėmis korporacijomis, tik pramoninės revoliucijos metu tarptautinė korporacija iš tikrųjų tampa aktyvia tarptautinės sistemos dalyve, konkuruojančia dėl darbo, išteklių ir naujų rinkų. Pramonės revoliucijos amžius suteikė pradinį pagrindą, kuris tapo aplinka, kurioje klestės tarptautinės korporacijos. Be to, ši era tapo atspirties tašku vyriausybėms, atleidusioms nuo tiesioginės valstybės ekonomikos kontrolės ir tokiu būdu leidžiančios rinkai ar daugianacionalinėms korporacijoms (siekiančioms naujų išteklių, darbo jėgos ir vartotojų) perduoti daugiau ekonomikos ir pramonės kontrolę į tarptautinių korporacijų rankas (Jones, 2005).

Šis laikotarpis pasaulio istorijoje dažnai buvo vadinamas pirmąja globalizacijos banga. Būtent šiuo laikotarpiu buvo nustatyti nauji prekybiniai keliai pramonės ištekliams užsitikrinti. Tarptautinės korporacijos ieškojo naujų išteklių ir vartotojų, siekdamos tolesnio pramonės augimo ir pelno. Komunikacijos, technologijų tobulinimas tik padėjo vystyti pasaulinei ekonomikai, kurioje pradėjo dominuoti tarptautinės korporacijos. Tačiau tokiam tarptautinių korporacijų augimui ir kylančiai pasaulio ekonomikai kliūtimi tapo Pirmasis ir Antrasis Pasauliniai karai, tik po kurių tarptautinių korporacijų plėtra vėl ėmė imti viršenybę tarptautiniuose reikaluose (Chandler, 2005). Tik aštuntajame dešimtmetyje tarptautinės korporacijos išsivystė į tokius tarptautinius subjektus, kokie jos yra šiandien – tarptautinės korporacijos tapo tikromis tarptautinės organizacijomis, naudojančiomis tiesiogines užsienio investicijas, kuriančios naujas pasaulines tiekimo grandines (angl. *global supply chains*) ir ieškančias naujų vartotojų rinkų, kad būtų patenkinti jų augimo poreikiai.

Metams bėgant tarptautinių korporacijų veiklos toliau plėtėsi, didėjo tokių įmonių skaičius, didėjo ir šių įmonių valdomi ir su jomis susiję finansai. 1970-aisiais pasaulyje egzistavo tik 7000 tarptautinių korporacijų, 2000-taisiais šis skaičius drastiškai išsaugo – skaičiuojama, kad tuo metu buvo apie 63 000 patronuojančių įmonių su daugiau nei 690 000 užsienio dukterinių įmonių (Ajayi, 2013). Šiandien, remiantis Pasaulio investicijų ataskaitomis ir Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD) duomenimis, tarptautinių korporacijų skaičius jau perkopė 100 000, o užsienio dukterinės įmonės viršijo 1 000 000. Kasmet dešimtys tarptautinių korporacijų yra įtraukiamos į 100 didžiausių pasaulio ekonomikų sąrašą.

1 lentelė. 30 didžiausių pasaulio ekonomikų (2018 m.)

Nr.	Valstybė/ korporacija	Pajamos (mlrd. USD)	Nr.	Valstybė/ korporacija	Pajamos (mlrd. USD)
1.	JAV	3363	16.	<i>China National Petroleum (Kinija)</i>	299
2.	Kinija	2465	17.	<i>Sinopec Group (Kinija)</i>	294
3.	Japonija	1696	18.	<i>Royal Dutch Shell (NL/DB)</i>	272
4.	Vokietija	1507	19.	Švedija	248
5.	Prancūzija	1288	20.	<i>Exxon Mobil (JAV)</i>	246
6.	Didžioji Britanija	996	21.	<i>Volkswagen (Vokietija)</i>	237
7.	Italija	843	22.	<i>Toyota Motor (Japonija)</i>	237
8.	Brazilija	632	23.	<i>Apple (JAV)</i>	234
9.	Kanada	595	24.	Belgija	232
10.	<i>Walmart (JAV)</i>	482	25.	<i>BP (D.Britanija)</i>	226
11.	Ispanija	461	26.	Meksika	224
12.	Australija	421	27.	Šveicarija	216
13.	<i>State Grid (Kinija)</i>	330	28.	<i>Berkshire Hathaway (JAV)</i>	211
14.	Nyderlandai	323	29.	Indija	200
15.	Pietų Korėja	304	30.	Norvegija	200

Šiandien tarptautinės korporacijos tampa varomąja jėga plėtojant pasaulinę ekonomiką. Tarptautinių korporacijų fenomenas keičia nacionalinių valstybių ir net atskirų asmenų sąveiką pasaulyje, kuris tampa vis labiau integruotas ir labiau priklausomas. Šiandien sąveika tarp valstybių ir tarptautinių korporacijų galios formuoja tarptautinius santykius, tuo pat metu valstybės konkuruoja su korporacijomis dėl įtakos ir politinės galios, tuo tarpu dabartinė pasaulinių korporacijų galios pozicija kitų veikėjų atžvilgiu yra beprecedentė savo dydžiu ir apimtimi.

Tarptautinių korporacijų įtaka

Tarptautinės korporacijos atlieka didžiulį vaidmenį globalios ekonomikos formavime ir dominuoja tie pasaulinėje ekonomikoje, tiek savo nacionalinėse (namų) ekonomikose. Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos duomenimis, 2018 m. tarptautinės korporacijos sudarė pusę viso pasaulio eksporto, beveik trečdalį pasaulio BVP (28 proc.) ir maždaug ketvirtadalį viso pasaulio užimtumo (Kim, Milner, 2019).

Šiandieniniame pasaulyje nacionalinės valstybės nėra vieninteliai pagrindiniai tarptautinių santykių veikėjai, nes tarptautinės korporacijos vis didina savo vaidmenį ir įtaką tarptautinėje ekonomikoje ir užsienio politikoje. Tarptautinių korporacijų veikla pakeitė tarptautinės prekybos, investicijų ir technologijų perdavimo pobūdį (Kim, Milner, 2019). Tarptautinių korporacijų sprendimai daro didžiulę įtaką daugeliui valstybių politinių ir ekonominių sprendimų, tokių kaip

apmokestinimas, investicijų apsauga, imigracija ir kt. Tarptautinės korporacijos taip pat daro didelę politinę įtaką šalies viduje – vyrauja nuomonė, kad tarptautinių korporacijų dominavimas pasauliniu mastu gali būti susijęs būtent su galinga jų vidaus politine padėtimi.

Tarptautinės korporacijos turi galimybę skatinti teigiamą augimą ir vystymąsi (ypač besivystančiose valstybėse, kuriose trūksta reikiamos infrastruktūros, kad galėtų tapti pasaulinės ekonomikos nariais) - tarptautinės korporacijos gali tapti svarbiais užimtumo šaltiniais, vertingų technologijų perdavimo kanalais, tokios korporacijos gali įvairinti ekonomiką ir apskritai pagerinti priimančiosios šalies ekonominio išsivystymo lygį, tarptautinių korporacijų filialai tampa priemonėmis, kuriomis naudodamosios vietos įmonės dali padidinti savo produktyvumą ir eksporto galimybes (Giuliani, Macchi, 2013). Be to, atsižvelgiant į liberaliausias perspektyvas, vyriausybės dažnai aršiai konkuruoja dėl tarptautinių korporacijų investicijų, tikėdamosios ne tik ekonomikai suteikiamos naudos, bet ir teigiamo poveikio visuomenei, jeigu bus pasiekti ekonominės plėtros tikslai (Harrelson-Stephens, Callaway, 2003). Tačiau tarptautinės korporacijos taip pat turi galimybę daryti įtaką vyriausybės ekonominei politikai ar pramonės infrastruktūrai, o tai gali būti nepalankiausia priimančiosios šalies valstybės interesams. Dažnai tarptautinės korporacijos suvokiamos kaip didelės, utilitarinės įmonės, mažai atsižvelgiančios (arba visai nepaisančios) į socialinę ir ekonominę šalių, kuriose jos veikia gerovę.

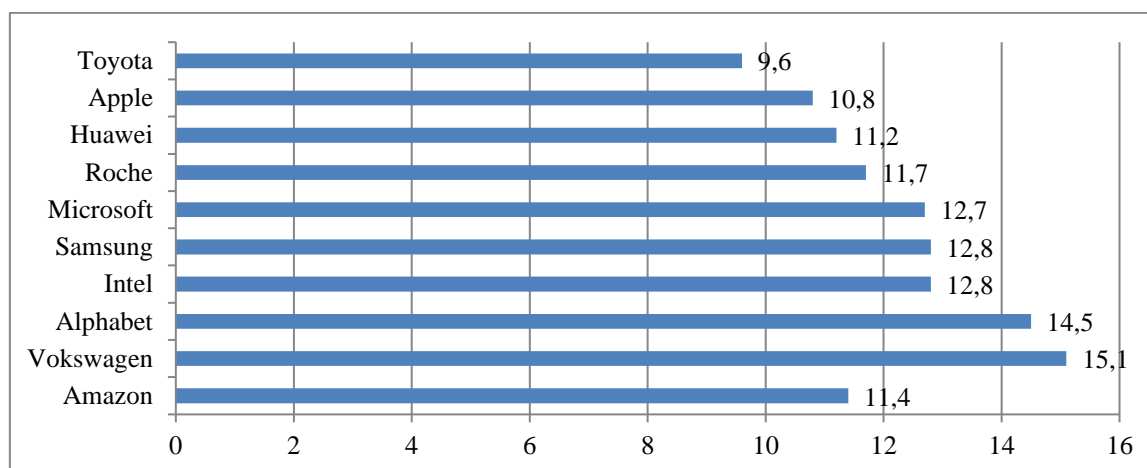
Tačiau situacija yra kur kas kompleksiškesnė. Tarptautinių korporacijų vaidmens bei įtakos svarba tarptautinėje ekonomikoje (kartu ir nacionalinių politikų formavime) yra neginčijama, todėl mokslinėje bendruomenėje gausu prieštaravimų dėl įtakos pobūdžio – ar tarptautinių korporacijų įtaka ir veiklos padariniai yra labiau teigiamo pobūdžio, ar labiau neigiamo. Visgi vienareikšmiško atsakymo nėra, todėl svarbu ir aktualu išanalizuoti skirtingų nuomonių argumentaciją¹.

Teigiamas tarptautinių korporacijų vaidmuo ir įtaka

1. *Tiesioginės užsienio investicijos (TUI)*. Tiesioginės užsienio investicijos yra pagrindinė tarptautinių kapitalo srautų kategorija, daugiausia atspindinti tarptautinių korporacijų investicijas. Daugiau nei trečdalyje pasaulio valstybių TUI yra daugiau nei 50 procentų užsienio finansavimo šaltinis. Remiantis Jungtinių Tautų konferencijos prekybos ir vykdymo klausimai (UNCTAD) duomenimis, pasaulinių TUI srautai apytiksliai padidėjo 4 kartus – nuo maždaug pusės procentinio punkto pasaulio BVP devintajame dešimtmetyje iki maždaug dviejų procentų pasaulio BVP pastaraisiais metais. (Harms, Wacker, 2019). Tarptautinės korporacijos sukūrė aplinką, kurioje nacionalinės valstybės varžosi dėl TUI. Šioje vietoje susiduriama su įdomiu reiškiniu, įvardijamu kaip lenktynių iki dugno teorija (angl. *race to the bottom theory*), pagal kurią valstybės tiesiogine prasme lenktyniauja iki dugno, siekdamos tapti priimančiąja šalimi, kuri suteiks suinteresuotoms daugiašalėms įmonėms mokesčių lengvatas, neatidėliotinas pinigines dotacijas, kreditus ar net teiks išimtis (atleidimus) nuo būsimų mokesčių įsipareigojimų – tai yra tik keletas metodų, kuriais valstybės naudoja konkuruoja tarpusavyje siekdamos įgyti pranašumą „lenktynėse iki dugno“ dėl TUI (Jansen, 2006). TUI pritraukimas valstybėms yra labai galingas mechanizmas, kurį tarptautinės korporacijos gali išnaudoti. Tai leidžia tarptautinėms korporacijoms įgyti tam tikrą svertą nustatant tinkamiausi ekonominę aplinką TUI paskirstymui.
2. *Technologijų ir inovacijų perdavimas bei plėtra*. Tarptautinės korporacijos vis dažniau tampa pagrindiniu naujų technologijų kanalu tarp šalių. Paprastai manoma, kad jos turi pažangias technologijas (gamybos technologijas, rinkodaros ir valdymo technikas ir kt.), kurias jos linkę naudoti daugelyje priimančiųjų šalių (Hamida, Piscitello, 2013). Mokslinių tyrimų ir inovacijų plėtra bei vystymasis yra neišvengiamas šiuolaikiniame pasaulyje. Tarptautinės korporacijos

¹ Pabrėžtina, kad šiame straipsnyje pateikti aktualiausi ir labiausiai pagrįsti teigiamos ir neigiamos tarptautinių korporacijų įtakos ir veiklos padarinių argumentacijos bei pagrindimo sąrašai. Šie sąrašai nėra baigtiniai ir gali kisti priklausomai nuo asmeninių autoriaus nuostatų.

atlieka įvairius mokslinius tyrimus, kuria inovacijos ir programas, kurios yra naudingos visuomenei.

1 pav. 2017 m. tarptautinių korporacijų išlaidos tyrimams ir plėtrai (mlrd. USD)

Tarptautinės korporacijos padeda kurti geresnes įrangas, kokybiškesnius produktus, naudoja pažangesnes technologijas gamyboje. Būtent dėl nuolatinių naujų technologijų skatinimo ir naujovių diegimo dažnai sakoma, kad tarptautinės korporacijos veikia kaip pasaulio ekonomikos modernizatoriai. Tarptautinės korporacijos, atidarydamos savo filialus bei dukterines įmones įvairiose šalyse (ypač besivystančiose), perduoda savo technologijas ar daro didžiules investicijas, kas lemia kitų įmonių, ypač priimančiosios šalies, naujų technologijų išmokimą, susidūrimui su užsienio konkurencija reikiamų jėgų įgijimą. Pavyzdžiui, 2009 metais atliktas tyrimas įrodė, kad Indonezijoje gamyklose, kurioms buvo skirtos TUI, produktyvumas augo 13,5 % greičiau nei stebėtose panašiomis savybėmis pasižyminčiose įmonėse, kurios veikė tais pačiais metais toje pačioje pramonėje, bet negavo TUI (Arnold, Jacorcik, 2009). Į valstybės pramonės tobulėjimą investuojami pinigai užtikrina nuolatinį tobulėjimą ir kokybės išlaikymą. Svarbu paminėti, kad naujovių ir inovacijų nereikia sieti tik su technologiniais pasiekimais. Naujovės matomos ir kitose srityse, pavyzdžiui, medicinoje, švietime, socialinėje politikoje ir pan. Tarkim, ypač vertinamas tarptautinių korporacijų indėlis santykinai atokiose vietose, kuomet plėtodamos savo veiklą labiau neturtingose ekonomikose, tarptautinės bendrovės įdarbina žmones ir suteikia jiems išsilavinimą. Skirtingai nuo mažos organizacijos, tarptautinės organizacijos turi reikiamų išteklių, kad galėtų atlikti patikimus tyrimus ir rasti sprendimus, kuriais ilgainiui mažesnės organizacijos visame pasaulyje taip pat galės pasinaudoti.

3. *Našumo didėjimas.* Naujų technologijų galimybių įgijimas savo ruožtu prisideda prie produktyvumo didėjimo, kuris suvokiamas kaip vienas svarbiausių ekonominio pranašumo šaltinis ilgalaikės plėtros trajektorijoje (Narula, Driffield, 2012). Produktyvumo didėjimas gali būti skirtingų formų – vietos įmonės gali tapti efektyvesnės ir konkurencingesnės, galimas tiesioginis žinių perdavimas, personalo įgūdžių tobulinimas ir pan.
4. *Įsidarbinimo galimybių didinimas ir pragyvenimo lygio gerėjimas.* Tarptautinės korporacijos savo veiklai vykdyti turi turėti daug kvalifikuotų ir nekvalifikuotų darbuotojų. Todėl tarptautinės korporacijos suteikia įsidarbinimo galimybes priimančiosios šalies žmonėms, t.y. kuria darbo vietas. Iš TUI įplaukų sukurtos darbo vietos yra skatintinas reiškinys priimančiųjų valstybių požiūriu, nes tarptautinių korporacijų produktyvumas dažnai viršija šalies vidurkį ir tikėtina, kad tai leis padidinti šalies kompetencijas ekonomikoje. Jungtinių Tautų socialinės plėtros tyrimų instituto duomenimis (UNRISD), tarptautinės korporacijos sudaro penktadalį visų apmokamų darbo vietų ne žemės ūkio sektoriuose ir sukuria daug darbo vietų gamybos pramonėse, ypač susijusiose su technologijomis. Be to, tarptautinės korporacijos daro teigiamą

poveikį darbuotojų gerovei – be naujų darbo vietų sukūrimo, tarptautinės korporacijos teikia naujesnius ir dažnai geresnius produktus, programas siekiant pagerinti darbuotojų sveikatą, dažnai teikia aprūpinimą būstu ar švietimą darbuotojams ir vietos bendruomenėms, taip gerinant gyvenimo lygį, ypač besivystančiose valstybėse (Ferdausy, Rahman, 2009). Galiausiai, tarptautinių korporacijų dėka kuriamos darbo vietos, didindamas darbo užmokestis lemia tai, kad žmonės turi daugiau disponuojamų pajamų ir dėl to gerės jų pragyvenimo lygis.

5. *Atlyginimų kilimas.* Tarptautinės korporacijos yra linkusios mokėti didesnius atlyginimus ir pasiūlyti geresnes darbo galimybes nei vietinės įmonės, ypač besivystančiose valstybėse (Giuliani, Macchi, 2013). Tai sukuria teigiamą efektą – aukštesni tarptautinių korporacijų mokami atlyginimai lemia ir vietinių įmonių atlyginimų didėjimą, kurios yra priverstos konkuruoti dėl žmogiškųjų išteklių ir dėl to siūlyti geresnes darbo sąlygas.
6. *Vietinės ekonomikos augimo didinimas.* Tarptautinių korporacijų TUI gali prisidėti prie bendrojo vidaus produkto, bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo ir mokėjimų balanso (Ferdausy, Rahman, 2009). Gaminant prekes eksportui, mokėjimų balansas skatina ekonomikos augimą, taip leidžiant valstybėms tapti patrauklesnėms tolesnių investicijų perspektyva ir gerinti savo vaidmenį pasaulio prekybos sistemoje. Tarptautinės korporacijos suteikia galimybę nedelsiant patekti į užsienio rinkas ir pasiekti vartotojus (tuo tarpu vietinėms įmonėms užimtų daug metų, reikalautų didžiulių investicijų ir pastangų, kad jos tai galėtų padaryti pačios) (Strange, 1995). Galiausiai, kadangi vietiniai žmonės turės daugiau pajamų, jie daugiau išleis pinigų įvairioms prekėms ir paslaugoms įsigyti. Dauguma tų prekių ir paslaugų bus įsigyjama jų šalyje, dėl to vietinė ekonomika augs.
7. *Valstybės pajamų padidėjimas.* Tarptautinės korporacijos yra didelės apimties verslai, kurie moka daug muitų, pajamų ir kitokių mokesčių. Mokesčiai patenka į valstybės biudžetą, taigi valstybės pajamos didėja dėl tokių įmonių veiklos.
8. *Ryšų skatinimas.* Tarptautinės korporacijos sukuria tarpusavio ryšius tarp kai kurių izoliuotų šalių ekonomikų ir didžiųjų pasaulio ekonomikų, tokiu būdu prisidedamos prie ekonominės integracijos skatinimo. Tarptautinės organizacijos dažnai skatina regioninius susitarimus ir aljansus. Vykdydamos operacijas skirtingose valstybėse, tarptautinės organizacijos yra suinteresuotos ekonominių kliūčių tarp tų valstybių mažinimu. Tai ypač aktualu besivystančios valstybėms, kurių vietinės įmonės neturi didelės patirties, įgūdžių ar reikiamų ryšių dideliems eksporto srautams užtikrinti, tačiau iš tarptautinių korporacijų perimtos žinios, suteikti ryšiai leidžia vidaus įmonėms išmokti patekti į eksporto rinkas ir plėsti savo eksporto veiklą (Greenaway, 2004).

Neigiamas tarptautinių korporacijų vaidmuo ir įtaka

1. *Pigios darbo jėgos ir išteklių išnaudojimas.* Natūralu, kad vienas pagrindinių tarptautinių organizacijų tikslų yra siekis gauti kuo daugiau pelno. Todėl viena iš galimų neigiamų tarptautinių korporacijų įtakų įvardijama tai, kad jos yra linkusios išnaudoti pigias darbo jėgas ir santykinai turtingus šalies gamtos išteklius. Tarptautinės korporacijos dažnai siekia mokėti kuo mažesnius atlyginimus, todėl tokios įmonės dažnai keliauja į tas šalis, kuriose yra palyginti pigi darbo jėga. Pasaulį yra sukūrusi ne viena panaši istorija apie didžiųjų kompanijų išnaudojamus darbuotojus. Vienas aštriausias diskusijas keliančių situacijų siejama su Indonezija, kurioje tarptautinės korporacijos, tokios kaip Reebok, Nike, Levi Strauss ir kitos išnaudojo darbo jėgą, verčiant darbuotojus gyventi itin prastomis, nesandariomis sąlygomis, uodais užkrėstuose butuose siūlant jiems itin mažus atlygius. Ir nors Indonezijos ekonomikai didelę teigiamą įtaką daro TUI, tuo tarpu pigi darbo jėga kenčia dėl nežmoniškų gyvenimo sąlygų ir dažnai nelegalaus darbo užmokesčio (Ferdausy, Rahman, 2009). Tai yra ypač opi besivystančių

valstybių problema, kuriuose tarptautinės korporacijos dažnai neigiamai veikia jų darbuotojus, suteikdamos blogas darbo sąlygas, mokėdamos mažesni darbuotojų nei dirbant alternatyvų darbą bei nepaisydamos darbuotojų teisių (Brown, Deadorff, Stern, 2003).

2. *Mokesčių vengimas*. Pasaulyje yra nemažai atvejų, kuomet tarptautinės korporacijos mėgino paslėpti (nuslėpė) tikrąjį pelną siekiant išvengti didelių mokesčių. Tikėtina, kad daugelis įmonių renkasi savo veiklai vykdyti besivystančias šalis ir jomis pasinaudoja. Dėl besivystančių šalių silpnų teisėsaugos ir mokesčių įstatymų daugelis tarptautinių korporacijų išvengia mokėti mokesčius. Todėl kai kurios šalys praranda mokestines pajamas, kurias turėjo gauti. Stebina tai, kad daugelis tarptautinių korporacijų moka neigiamus mokesčius (angl. *negative taxes*), iš tikrųjų gaudamos mokestines nuolaidas ir mokesčių dalies grąžinimą, nepaisant didelio pelno (Roach, 2007). Bet koks tarptautinių korporacijų mokamų mokesčių dalies sumažinimas reiškia, kad turi padidėti dalis, kurią moka kiti subjektai, pavyzdžiui, privatūs asmenys ir smulkusis verslas. Siekdamas sumažinti savo mokesčius, korporacijos taip pat gali panaudoti politinę galią gauti valstybės subsidijas ir mokesčių lengvatas, kurias kritikai vadiną „korporacijų gerove“ (angl. *corporate welfare*).
3. *Vietinių verslų išstūmimas*. Kartais daugybė užsienio investicijų gali išstumti vidaus investicijas. Toks „išstūmimo“ efektas turi neigiamą poveikį besivystančių šalių ekonomikai. Be to, mažos ekonomikos praranda savo gebėjimus ir galimybes konkuruoti. Tarptautinės korporacijos dažnai gali pasiūlyti aukštesnės kokybės produktus, unikalias paslaugas ar konkurencingesnes kainas. Kadangi vietiniai verslai (ypač besivystančiose šalyse) retai gali konkuruoti su tarptautinėmis korporacijomis, tikėtina, kad jie atsiliks ar bus išstumti iš rinkos. Kitaip tariant, tarptautinės bendrovės vietinėje rinkoje gali kelti nesąžiningą konkurenciją. Mažos įmonės gali augti tik iki tam tikro lygio, bet niekada negali viršyti tarptautinių įmonių.
4. *Tarša*. Daugelis tarptautinių korporacijų buvo pripažintos kaltomis dėl mažo dėmesio aplinkosaugai skyrimo vykdamas savo verslą. Visame pasaulyje yra vietų, kur kasybos darbai lėmė didelį aplinkos blogėjimą ir taršą, įskaitant nuodingų medžiagų išleidimą į upių sistemas, didelės apimties atliekų šalinimą, blogai suplanuotą kasyklų uždarymo ilgalaikį poveikį ir kt. Tarptautinės naftos kompanijos dažnai tampa protestų ir kritikos objektu dėl plačiai plintančios taršos (taip pat ir žmogaus teisių pažeidimų), ypač besivystančiose valstybėse, pavyzdžiui, Nigerijoje, Indonezijoje, Kaspijos jūros regione ir kt. (Ferdausy, Rahman, 2009). Daugelyje šalių aplinkos būklės blogėjimas yra susijęs būtent su tarptautinių korporacijų veikla. Kadangi tarptautinės korporacijos turi daug pinigų ir įtakos, joms parankiau yra tiesiog sumokėti už padarytą žalą ar „apsiginkluoti“ teisininkų komanda, kad padaryta žala net nebūtų įrodyta.
5. *Atlyginimų mažėjimas*. Tai, kad tarptautinės korporacijos yra linkusios mokėti didesnius atlyginimus ir pasiūlyti geresnes darbo galimybes nei vietinės įmonės, gali lemti ir neigiamą efektą – aukštesni tarptautinių korporacijų atlyginimai gali lemti vietinių įmonių atlyginimų sumažėjimą, nes siūlydamos geresnes sąlygas tarptautinės korporacijos pritraukia visus geriausius ir daugiausiai apmokamus darbuotojus iš vietinių įmonių ir susidaro darbo rinkos išstūmimo efektas (angl. *labour market crowding out effect*) (Guiliani, Macchi, 2013).

Išvados

1. Tarptautinių korporacijų veikla, reikšmė ir įtaka bėgant metams kito, tačiau šiandien tarptautinės korporacijos tampa varomąja jėga plėtojant pasaulinę ekonomiką, o jų sąveika su nacionalinėmis valstybėmis tampa vis labiau integruota, priklausoma ir formuojanti tarptautinius santykius.
2. Egzistuoja kontradikcija dėl tarptautinių korporacijų veiklos padarinių sukeltos naudos ir (arba) žalos bei įtakos pasaulio ekonomikai ir atskirų šalių ekonominei gerovei.

3. Teigiamų tarptautinių korporacijų įtakos ir veiklos padarinių įrodymas grindžiamas tiesioginių užsienio investicijų teikiama nauda (sietina su įsidarbinimo galimybių didėjimu, pragyvenimo lygio gerėjimu, atlyginimu kylimu, vietinės ekonomikos augimu ir kt.), technologijų ir inovacijų peravimu ir plėtra, lemiančia tai pat ir našumo didėjimą, valstybės pajamų padidėjimu dėl į valstybės biudžetą surenkamų mokesčių, bei ryšių skatinimu.
4. Neigiamų tarptautinių korporacijų įtakos ir veiklos padarinių įrodymas grindžiamas pigios darbo jėgos ir išteklių (gamtinių) išnaudojimu, mokesčių vengimu, vietinių verslų išstūmimu dėl negalėjimo konkuruoti, tarša, bei atlyginimų mažėjimų sukuriant darbo rinkos išstūmimo efektą.

Literatūros sąrašas

1. Ajayi E.O., 2013, The Impact of Multinational Corporations (MNCs) on Sustainable Development of Nigerian Economy. *Annals – Economic and Administrative Series*, 7 (1), p. 111-125
2. Arnold J.M., Javorcik B., 2009, Gifted kids or pushy parents? Foreign direct investment and plant productivity in Indonesia. *Journal of International Economics, Elsevier*, 79 (1), p. 42-53
3. Chandler A., 2005, *Leviathans: Multinational Corporations and the New Global Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Brown D. K., Deadorff A. V., Stern R. M., 2003, The Effects of Multinational Production on Wages and Working Conditions in Developing Countries, https://www.researchgate.net/publication/5197641_The_Effects_of_Multinational_Production_on_Wages_and_Working_Conditions_in_Developing_Countries
5. Ferdausy A., Rahman S., 2009, Impact of Multinational Corporations on Developing Countries. *The Chittagong University Journal of Business Administration*, (24), p. 111-137
6. Giuliani E., Macchi C., 2013, Multinational corporations' economic and human rights impacts on developing countries: a review and research agenda. *Cambridge Journal of Economics*, 38 (2), p. 479-517
7. Greenaway G.,H., 2004, Much ado about nothing? Do domestic firms really benefit from foreign direct investment? *World Bank Research Observer*, 19, p. 171-197
8. Hamida L. B., Piscitello L., 2013, The impact of foreign R&D activities on the MNC's performance at home: evidence from the case of Swiss manufacturing firms. *Revue d'économie industrielle*, 143 (3), p. 11-33
9. Harms P., Wacker K. M., 2019, The Special Issues On FDI And Multinational Corporations: An Introduction. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, 13, p. 1-7
10. Harrelson-Stephens J., Callaway R., 2003, Does Trade Openness Promote Security Rights in Developing Countries? Examining the Liberal Perspective. *International Interactions*, 29 (2), p. 143-158
11. Jensen N., M., 2006, *Nation-States and the Multinational Corporation: A Political Economy of Foreign Direct Investment*. Princeton: Princeton University Press
12. Jones, G., 2005, *Multinationals and Global Capitalism: From the Nineteenth to the Twenty-first Century*. Oxford: Oxford University Press.
13. Kim I.S., Milner, H.V., 2019, Multinational Corporations and their Influence Through Lobbying on Foreign Policy, <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:210719728>
14. Narula R., Driffield N., 2020, Does FDI cause development? The ambiguity of the evidence and why it matters. *The European Journal of Development Research* 24 (1), p. 1-7
15. Roach B., 2007, Corporate Power in a Global Economy, https://www.economicsnetwork.ac.uk/sites/default/files/Brian%20Roach/Corporate_Power_in_a_Global_Economy.pdf
16. Strange S., 1995, The Defective State, *Daedalus*, 124 (2), p. 55-74

ROLE AND INFLUENCE OF MULTINATIONAL CORPORATIONS

Giedrė Svirbutaitė-Krutkienė

Vilnius University of Applied Sciences

Didlaukio str. 49, Vilnius

Multinational corporations are, in many ways, the most powerful players in the global economy. Every year, dozens of multinational corporations are included in the list of the world's 100 largest economies. Multinational corporations carry out a significant part of their activities in other countries. Therefore, they can influence the economic environment of other countries. However, international business development not only opens up many new opportunities, but also presents many new challenges.

In this regards, this article provides a critical analysis of the role and influence of multinational corporations, explores the contradictions of whether multinational corporations generate more benefits and contribute to economic, social, and other development, or rather cause harm and create adverse effects and obstacles.

The growing importance of multinational corporations in the global economy, policy-making, international law, international trade policy-making and implementation is increasingly the subject of debate among researchers, practitioners and even corporations themselves, among whom the controversy over the benefits and / or harms of multinational corporations to the world economy and the economic well-being of individual countries, prove the need to explore such a contradictions more thoroughly. Therefore, the aim of this article is to analyze the impact of multinational corporations on economic environment.

Keywords: multinational corporations, transnational corporations, multinational companies, economy.